

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіоналістики імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана факультету
геології, географії, рекреації і туризму

Катерина КРАВЧЕНКО

_____ 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

«ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА»

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 10 Природничі науки
спеціальність 106 Географія
освітня програма Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток
вид дисципліни обов'язкова
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«27» серпня 2025 року, протокол № 12

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

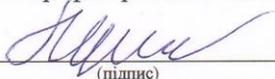
Людмила НЕМЕЦЬ, докт. геогр. наук, професор, професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Юрій КАНДИБА, канд. геогр. наук, доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Протокол від «27» серпня 2025 року № 11

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

(підпис) Людмила НЕМЕЦЬ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

Гарант освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

(підпис) Катерина КРАВЧЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «27» серпня 2025 року № 7

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис) Юлія ПРАСУЛ

ВСТУП

Програму виробничої практики складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності **106 Географія**

освітньої програми **Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток**

Практика є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців із вищою освітою. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення у разі одержання необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

1. Опис виробничої практики

1.1. Мета практики – оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та засобами дослідницької діяльності у галузі економічної, соціальної географії та регіонального розвитку.

1.2. Основні завдання практики:

- закріплення студентами теоретичних знань, одержаних під час вивчення загальних та спеціальних курсів у відповідності до навчальних планів;
- формування у студентів професійних умінь та навичок регіональних суспільно-географічних досліджень у польових і камеральних умовах;
- удосконалення студентами прийомів та методів комплексного суспільно-географічного вивчення об'єктів та процесів на конкретній території;
- збір матеріалів для їх подальшого використання при виконанні кваліфікаційних робіт та особистих наукових дослідженнях студентів;
- розширення економічного і соціального кругозору студентів, набуття ними суспільного досвіду;
- формування засад колективної праці.

1.3. Кількість кредитів – 7

1.4. Загальна кількість годин – 210

1.5. Перелік компетентностей, що формує дана практика:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у професійній діяльності з економічної і соціальної географії та регіонального розвитку або у процесі навчання із застосуванням сучасних теорій та методів дослідження суспільних об'єктів та процесів.

Загальні компетентності:

ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК06. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК07. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК08. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК09. Здатність працювати автономно.

ЗК10. Навички здійснення безпечної діяльності.

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК01. Здатність брати участь у плануванні та виконанні наукових та науково-технічних проєктів.

СК03. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних та програмних засобів у польових і лабораторних умовах.

СК04. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки.

СК05. Здатність аналізувати склад і будову геосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

СК06. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК08. Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

СК09. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності.

СК10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси.

СК11. Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проєктах.

СК13. Здатність проводити дослідження регіонального розвитку та різних аспектів територіальної організації суспільства.

СК14. Картографічна компетентність: уміння давати комплексну географічну оцінку території за результатами аналізу карт, здатність відображати географічні об'єкти і процеси за допомогою картографічних творів.

СК15. Здатність використовувати географічні інформаційні технології для вирішення експериментальних і практичних завдань у галузі географії та регіонального розвитку.

1.6. Перелік результатів навчання, що формує дана практика:

ПР01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПР02. Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ.

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПР04. Аналізувати географічний потенціал території.

ПР05. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.

ПР14. Планувати, організовувати і проводити стаціонарні, напівстаціонарні та польові географічні спостереження.

ПР15. Аналізувати різні аспекти територіальної організації життєдіяльності суспільства.

ПР16. Проводити аналіз регіонального розвитку та давати оцінку регіонального потенціалу.

1.7. Пререквізити: Економічна і соціальна географія України, Географія населення та розселення, Статистичні методи і обробка геоінформації.

2. Зміст та організація проведення виробничої практики

Виробнича практика студентів 3 курсу передбачає комплексне суспільно-географічне дослідження адміністративного регіону.

Об'єктом дослідження виступає адміністративний регіон.

Предметом дослідження є територіальна організація населення і господарства адміністративного регіону.

Суспільно-географічне дослідження адміністративного регіону має такі *завдання*:

- дати аналіз та оцінку природних умов і ресурсів для життя населення і розвитку

господарства;

- провести аналіз історико-географічних особливостей розвитку регіону;
- дати характеристику демографічної ситуації в регіоні, виявити проблеми демографічного розвитку, визначити їх причини та шляхи розв'язання;
- дати характеристику трудових ресурсів, визначити особливості та проблеми їх використання;
- виявити господарську спеціалізацію регіону та причини, що її зумовили;
- дати характеристику секторів економіки: первинного, вторинного і третинного;
- розкрити особливості економічних зв'язків регіону;
- виявити внутрішньорегіональні відмінності;
- визначити проблеми соціально-економічного розвитку регіону;
- визначити перспективні напрями соціально-економічного розвитку регіону, його точки росту, зробити висновки та рекомендації.

Виробнича практика триває 7 тижнів і проходить у 3 етапи – підготовчий, дослідницький та камеральний.

На *підготовчому етапі* практики проводяться заняття, які включають інструктаж студентів з техніки безпеки, ознайомлення студентів з програмою практики, закріплення за студентами конкретних напрямів досліджень, проведення лекцій з методики суспільно-географічних досліджень.

Студенти самостійно збирають вихідні матеріали про регіон за напрямами індивідуальних досліджень, розробляють програми досліджень за своїми напрямами та опрацьовують методики досліджень.

Підготовчий етап закінчується *заліком у формі співбесіди*, в ході якої перевіряється, наскільки студент усвідомлює поставлені перед ним завдання, розуміє алгоритм їх розв'язання, а також оцінюється робота зі збору вихідних матеріалів та знання методики дослідження.

Під час *дослідницького етапу* практики студенти збирають статистичну та іншу інформацію про стан соціально-економічного розвитку регіону, про основні підприємства та установи, проводиться попереднє упорядкування, систематизація та первинна обробка зібраних даних.

На *камеральному етапі* практики проводиться аналіз зібраних даних, формулювання висновків, оформлення індивідуальних звітів, підготовка презентації.

3. Вимоги до баз виробничої практики

Підприємства, установи, організації, які залучаються для проведення виробничої практики студентів, повинні відповідати таким вимогам:

- наявність структур, що відповідають спеціальності, за якою здійснюється підготовка фахівців;
- забезпечення кваліфікованого керівництва практикою студентів;
- надання студентам права користування бібліотекою, лабораторіями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання робочої програми практики.

Базами проведення виробничої практики студентів є органи державної влади і місцевого самоврядування регіонального рівня (обласні та районні ради і державні адміністрації); навчальні заклади, які займаються підготовкою фахівців за аналогічною спеціальністю; установи і заклади науково-дослідницького профілю.

Між Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна і базою практики укладається договір на проведення практики.

4. Індивідуальні завдання з практики

Студенти отримують індивідуальні завдання практики згідно з напрямами особистих досліджень:

- природні та історико-географічні передумови розвитку регіону (економіко-географічне

- положення; природно-ресурсний потенціал; історичний нарис регіону);
- населення (демографічна ситуація; система розселення населення; трудові ресурси і ринок праці);
- економіка за секторами (первинний – сільське господарство, добувна промисловість; вторинний – переробна промисловість; третинний – сфера послуг).

5. Вимоги до звіту з виробничої практики

Студенти-практиканти складають індивідуальні звіти про практику, у яких висвітлюють виконану роботу за напрямками особистих досліджень. На основі індивідуальних звітів складається груповий звіт, який має таку структуру (орієнтовно):

1. ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

- 1.1. Економіко-географічне положення
- 1.2. Природно-ресурсний потенціал (рельєф, кліматичні умови, мінеральні, земельні, водні, лісові, рекреаційні ресурси)
- 1.3. Історичний нарис регіону

2. НАСЕЛЕННЯ І ТРУДОВІ РЕСУРСИ

- 2.1. Демографічна ситуація (природний рух населення, міграційні процеси)
- 2.2. Система розселення населення
- 2.3. Трудові ресурси і ринок праці

3. ЕКОНОМІКА

- 3.1. Первинний сектор: сільське господарство, добувна промисловість
- 3.2. Вторинний сектор: переробна промисловість
- 3.3. Третинний сектор: сфера послуг

Звіт має містити текстову частину та ілюстрації у вигляді схем, графіків, діаграм, картосхем, статистичних таблиць тощо, оформлених відповідно до стандартів оформлення наукових робіт.

6. Підбиття підсумків виробничої практики

Захист звітів з практики відбувається на підсумковій конференції, яка проводиться наприкінці практики. Під час захисту кожен студент доповідає за результатами індивідуальних досліджень. Доповідь супроводжується презентацією.

Підсумки практики доповідаються керівниками практики та обговорюються на засіданні кафедри.

7. Критерії оцінювання результатів виробничої практики

При оцінюванні результатів виробничої практики враховуються:

- повнота і якість виконання програми практики (індивідуальні завдання);
- якість оформлення звітних матеріалів;
- захист звіту (доповідь, відповіді на запитання);
- ведення щоденника практики;
- ставлення студента-практиканта до роботи (старанність, організованість, дисциплінованість, ініціативність, креативність тощо);

8. Методи контролю та схема нарахування балів

Оцінка за практику виставляється з урахуванням роботи студентів на всіх її етапах.

Підготовчий етап завершується заліком у формі співбесіди, в ході якої перевіряється, наскільки студент усвідомлює поставлені перед ним завдання, розуміє алгоритм їх розв'язання, а також оцінюється робота зі збору вихідних матеріалів та знання методики дослідження.

Під час дослідницького етапу проводиться перевірка керівниками практики зібраних даних, щоденників практики.

На камеральному етапі проводиться перевірка керівниками практики індивідуальних звітів. Після остаточного оформлення звітів проходить їх захист, за результатами якого виставляється залік.

Схема нарахування балів

Етапи практики	Види робіт	Кількість балів
Підготовчий	збір вихідних матеріалів за напрямом індивідуальних досліджень регіону	5
	вивчення методики дослідження	5
Дослідницький	збір статистичних та інших матеріалів за окремими напрямами дослідження регіону	15
	виконання індивідуальних завдань	20
	щоденник практики	5
Камеральний	систематизація, узагальнення та первинна обробка зібраних даних	10
	підготовка індивідуальних звітів за напрямами особистих досліджень регіону	25
	оформлення індивідуальних звітів	5
	захист індивідуальних звітів	20
Всього балів		100

Критерії оцінювання результатів виробничої практики

Виконання обов'язків за фахом, виконання індивідуального завдання	Оформлення звіту з практики згідно з наданими вимогами	Захист результатів практики на засіданні кафедри
50 б.	30 б.	20 б.
оцінка керівника практики від установи-базы практики – до 5 б.	Грамотність оформлення текстового матеріалу – до 10 б.	Якість і повнота розкриття тематики дослідження та результатів практики під час виступу – до 5 б.
оцінка керівника практики від університету – до 45 б. : теоретико-методичний рівень виконання індивідуального завдання – до 25 б. практичний рівень виконання індивідуального завдання – до 20 б.	Якість оформлення графічного матеріалу – до 5 б.	Відповідність отриманих висновків до завдань практики – до 5 б.
	Якість оформлення і повнота списку використаних джерел інформації – до 10 б.	Відповіді на запитання студентів та викладачів – до 5 б.
	Самоаналіз проведеного заходу/заняття – до 5 б.	Участь у дискусії – до 5 б.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано

70-89	
50-69	
1-49	

9. Рекомендована література

1. Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки: навч. посіб. / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин: Лисенко М.М., 2018.
2. Голюков А.П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи: [монографія] / А.П. Голюков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба; [за ред. чл.-кор. НАН України, проф. В.С. Бакірова]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 224 с.].
3. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області): колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Немець, К.Ю. Сегіди. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 520 с.
4. Мезенцева Н.І. Економічна і соціальна географія України / Н.І. Мезенцева, К.В. Мезенцев: навчально-методичний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2010. – 239 с.
5. Немець К.А. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу / Навчальний посібник // К.А. Немець, Л.М. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 170 с.
6. Немець Л.М. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
7. Немець Л.М. Економічна і соціальна географія України: навчальний посібник / Л.М. Немець, П.А. Вірченко, Ю.Ю. Сільченко. – Харків: ФОП Грицак С.Ю., 2014.
8. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навч. посіб. – Херсон: ПП. Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
9. Підгрушний Г.П. Промисловість і регіональний розвиток: монографія / Г.П. Підгрушний. – Київ: Інститут географії НАН України, 2009. – 300 с.
10. Підгрушний Г.П. Суспільно-географічні основи дослідження інтегрального потенціалу території: теоретико-методологічні підходи та досвід оцінки / Г.П. Підгрушний, В.П. Нагірна, М.І. Фащевський, Ю.Д. Качаєв, Н.М. Пашинська, О.О. Денисенко, І.Г. Савчук, Л.Ю. Шабашова, М.П. Немченко, В.В. Бондар // Український географічний журнал. 2011. – № 3. – С. 42-48.
11. Працересурсний потенціал Харківського регіону (суспільно-географічний аспект) [монографія] / Л.М. Немець, Ю.Ю. Сільченко, К.А. Немець, К.Ю. Сегіда. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 186 с.
12. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua>